

norden

Miljöhandlingsprogram 2009–2012

Miljöhandlingsprogram 2009–2012

ANP 2008:733

© Nordiska ministerrådet, Köpenhamn 2008

ISBN: 978-92-893-1736-8

Tryck: Scanprint as

Design: Jette Koefoed

Fotos:

Photodisc: Omslag, s. 3, 4, 6, 8, 10, 12, 13, 16, 18, 20, 28, 31

Johannes Jansson: s. 3, 4, 10, 12, 14, 16, 20, 22, 23, 24, 32, 35

Magnus Fröderberg: s. 5, 26, 28, 30

Grete Kodi: s. 3, 4, 8, 18, 19, 22, 24, 28

Lennart Perlenhem: s. 19, 32

Karin Beate Nøsterud: s. 21, 26, 30

Nikolaj Bock: s. 27

Upplaga: 2500

Tryckt på miljövänligt papper som uppfyller kraven i den nordiska miljömärkningen.

Publikationen kan beställas på

www.norden.org/order

Fler publikationer på

www.norden.org/publikationer

Printed in Denmark

www.norden.org

Det nordiska samarbetet

Det nordiska samarbetet är ett av världens mest omfattande regionala samarbeten. Det omfattar Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige samt de självstyrande områdena Färöarna, Grönland och Åland.

Det nordiska samarbetet är politiskt, ekonomiskt och kulturellt förankrat och är en viktig partner i europeiskt och internationellt samarbete. Den nordiska gemenskapen arbetar för ett starkt Norden i ett starkt Europa.

Det nordiska samarbetet vill styrka nordiska och regionala intressen och värderingar i en global omvärld. Gemensamma värderingar länderna emellan bidrar till att stärka Nordens ställning som en av världens mest innovativa och konkurrenskraftiga regioner.

Nordiska ministerrådet

Store Strandstræde 18
DK-1255 Köpenhamn K
Telefon (+45) 3396 0200
Fax (+45) 3396 0202

Nordiska rådet

Store Strandstræde 18
DK-1255 Köpenhamn K
Telefon (+45) 3396 0400
Fax (+45) 3311 1870

Innehåll

5 Förord

6 Inledning

Teman

- 9 1. Klimat och luft
- 11 1.1 Klimatpåverkan
- 13 1.2 Klimatanpassning
- 15 1.3 Luftkvalitet, hälsa och miljö

- 17 2. Hav och kustzoner
- 18 2.1 Ekosystembaserad förvaltning
- 19 2.2 Övergödning
- 21 2.3 Farliga ämnen i havet

- 23 3. Biologisk mångfald och ekosystemtjänster
- 25 3.1 Biologisk mångfald
- 27 3.2 Landskap, kulturmiljö och friluftsliv

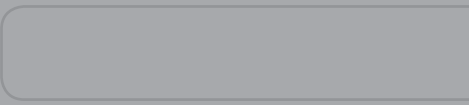
- 29 4. Hållbar konsumtion och produktion
- 31 4.1 Kemikalier och kretslopp
- 33 4.2 Resurseffektivitet och miljödriven marknad

34 Genomförande och uppföljning

35 Organisationsschema

36 Förkortningar

36 Förhandlingsgruppen

Förord

Fungerande ekosystem ger oss ren luft, rent vatten, giftfri mat och andra råvaror som tillsammans är en förutsättning för vårt fysiska och psykiska välbefinnande. Det nordiska landskapet, vår natur- och kulturmiljö, är en positiv resurs för befolkningen och vårt samhälle bygger på de resurser vi får från vår miljö. Att värna och förbättra miljön handlar därför om att bevara och förbättra människans levnadsvillkor.

Detta Miljöhandlingsprogram avser tidsperioden 2009–2012 och styr det miljösamarbete som sker inom Nordiska ministerrådet. Programmet anger den strategiska inriktningen för det nordiska arbetet på miljöområdet. Inom miljösektorn finns också en särskild strategi för arbetet med klimat och miljögifter i Arktis.

Frågor av betydelse för miljöområdet behandlas också på ett övergripande sätt i den nordiska strategin för hållbar utveckling samt i ramprogrammet för jordbruk, skogsbruk, fiskeri och livsmedel, i det arktiska samarbetsprogrammet samt i riktlinjerna för samarbetet med våra närområden. Riktlinjer

för miljösamarbetet formuleras dessutom av länderna i de årliga ordförandeskapsprogrammen i Nordiska ministerrådet.

I de nordiska statsministrarnas globaliseringsinitiativ från 2007 lyfts särskilt klimat- och energifrågorna fram. Globaliseringsinitiativet kommer under de kommande åren att i hög grad påverka det nordiska samarbetet. Miljöfrågorna påverkas alltmer av globaliseringen och blir samtidigt mer komplexa. Det finns därför ett stort behov av att arbeta mer integrerat såväl gentemot andra politikområden som inom miljösektorn.

Särskild uppmärksamhet ska ägnas internationella frågor där de nordiska länderna genom samverkan kan driva sina intressen med stor tyngd och största nordiska nytta. Samarbetet mellan ländernas regeringar och myndigheter ska fokuseras på sådant som skapar ett mervärde genom erfarenhetsutbyte och arbetsfördelning, framtagande av faktaunderlag, gemensamma lösningar och förslag samt insatser i EU och på internationell nivå.

Programmet är utformat efter de förutsättningar som råder idag. Det är angeläget att det nordiska miljösamarbetet utvecklas och fokuseras för att kunna möta kommande utmaningar. Miljöministrarna avser därför att fortsatt analysera viktiga framtida arbetsområden där de nordiska länderna tillsammans kan bidra till en bättre miljö.

På de nordiska miljöministrarnas vägnar

Andreas Carlgren

Inledning

Det finns en lång rad utmaningar på miljöområdet som måste mötas i samverkan – nationellt, regionalt och globalt. Detta gäller framför allt klimatförändringarna, användning och utsläpp av farliga kemikalier, skydd av havens ekosystem samt bevarande och nyttjande av den biologiska mångfalden. Det är nödvändigt att stärka samarbetet mellan de nordiska länderna för att på bästa sätt utnyttja våra tillgängliga resurser och för att åstadkomma gemensamma lösningar i Norden.

De nordiska länderna har en ambition att Norden ska vara en föregångsregion på miljöområdet och att dela sina erfarenheter med andra. Kunskapen om att våra konsumtions- och produktionsmönster har en avgörande betydelse för miljöns tillstånd, innebär att ekonomi och miljö måste beaktas i ett sammanhang.

De nordiska länderna spelar tillsammans en roll både för den europeiska och globala utvecklingen. Genom samordnade ansträngningar har de nordiska länderna därför kunnat bidra till det internationella miljöarbetet med goda initiativ

och beprövade problemlösningar. Detta arbetssätt ska fortsätta och vidareutvecklas.

De nordiska länderna bidrar till att EU arbetar intensivt med miljöfrågorna. Danmark, Finland och Sverige är medlemmar i EU och Norge och Island deltar i EU:s miljöarbete genom EES-avtalet. Det nordiska miljöarbetet inriktas på att förbättra EU:s regelverk och internationella avtal på miljöområdet så att utmaningarna kan mötas så effektivt som möjligt.

Lösningen på miljöfrågorna i vårt närområde spelar en särskild stor roll för Norden. Nordiska miljöfinansieringsbolaget (NEFCO) är ett framgångsrikt samnordiskt projekt som finansierar många mindre och medelstora miljöprojekt i Ryssland och Ukraina samt i Baltikum. Nordiska Investeringbanken (NIB) prioriterar i allt högre grad miljöfrågor, särskilt frågor rörande klimat och Östersjön. De nordiska länderna är också aktiva i miljöarbetet i Arktiska rådet, Barents Euro-Arktiska råd och i Östersjöstaternas råd samt inom ramen för de regionala konventionerna.

Många effekter av globala miljöhot syns på ett särskilt tydligt sätt i den arktiska miljön. De nordiska länderna har därför tagit fram en strategi om miljögifter och klimat i Arktis i syfte att bevara den unika arktiska miljön. Nordens geografiska läge och stora kunskaper om den känsliga arktiska miljön gör det naturligt att framhålla de arktiska aspekterna i olika internationella sammanhang.

Globaliseringen medför ett ökat utbyte på alla områden mellan länder och kan bidra till en mer gemensam syn på miljöfrågornas betydelse. Vårt beroende av omvärlden blir allt större samtidigt som efterfrågan på jordens begränsade resurser ökar. Ett aktivt deltagande i internationellt samarbete har länge varit centralt för de nordiska länderna. Många miljöproblem är gränsöverskridande och kan också vara orsak till konflikter mellan länder och folk. Miljöproblemen drabbar fattiga människor mer än andra. Det gäller bland annat ökenspridning, brist på vatten och sanitet, överuttag av naturresurser, översvämningar och andra extrema väderförhållanden samt föroreningar i kåkstäder.

De snabbt växande stora ekonomierna i världen, såsom Indien, Kina och Ryssland, får en allt större betydelse för miljötillståndet i världen. Genom bland annat utvecklingsbiståndet och i arbetet inom internationella organ samverkar de nordiska länderna för att sprida kunskaper och erfarenheter till dessa och andra länder inom områden som vatten, energi, luft, miljöteknologi, kemikalier och klimat.

Ett nordiskt samarbete pågår för att finna synergier mellan miljökonventionerna och andra organ för internationellt miljösamarbete. Norden har länge verkat för en effektiv internationell miljöförvaltning. För att miljöfrågorna ska få en starkare ställning i FN-systemet som helhet är det också viktigt att stärka FN:s internationella miljöprogram (UNEP). Ett samarbete har påbörjats när det gäller synergier mellan konventioner som rör kemikalier och avfall. Ett liknande samarbete bör genomföras när det gäller biologisk mångfald.

Det nordiska samarbetet vilar på principen om nordisk nytta vilket innebär att länderna samarbetar

där man kan uppnå bättre resultat eller spara resurser jämfört med att agera enskilt. Samarbetet kan bestå av att fördela uppgifter eller samverka i en överenskommen riktning. Utifrån denna princip fokuserar miljösamarbetet under åren 2009–2012 på följande teman:

- Klimat och luft
- Hav och kustzoner
- Biologisk mångfald och ekosystemtjänster
- Hållbar konsumtion och produktion

1. Klimat och luft

Överordnat mål

Allvarliga förändringar av jordens klimat förhindras och effekterna av klimatförändringarna förebyggs. Luftens innehåll av förorenade ämnen skadar inte miljön eller människors hälsa.

Om de pågående klimatförändringarna fortsätter kommer mänskligheten att ställas inför mycket omfattande förändringar av livsmiljö och försörjningsbetingelser. Förutsättningar för djur och växtliv bedöms komma att förändras radikalt under kort tid med allvarliga konsekvenser för människors hälsa och mänsklig verksamhet såsom odling, industri, boende och energiförsörjning. Utsläpp av växthusgaser har samma påverkan oberoende av var de sker. Samhällets kostnader ökar och är svåra att uppskatta. Ansvar för åtgärder är enligt FN:s klimatkonvention gemensamt och differentierat. Varje verkningsfull nationell klimatpolitik bygger på internationell samverkan. De nordiska länderna har en gemensam övertygelse om

vikten av att undanröja hinder för internationellt samarbete. Åtgärder och styrmedel som bygger på effektivitet och rättvisa inom och mellan länder samt stimulerar till teknikutveckling och innovationer måste utformas.

Luftföroreningar har en negativ påverkan på såväl miljö som hälsa. Flera av dessa föroreningar är gränsöverskridande, till exempel transporteras svaveldioxid, kväveoxid, POP:s och tungmetaller samt fina partiklar långa avstånd med luftströmmarna. Internationellt samarbete är därför av största vikt inom detta område. De senaste 20 åren har omfattande åtgärder vidtagits i Europa för att minska utsläppen av luftföroreningar. Trots stora framsteg återstår dock mycket arbete innan de överordnade miljömålen om att skydda människors hälsa och miljö är uppnådda på såväl europeisk som nordisk nivå.

Processer att påverka

Nordiskt samarbete kan bidra till en ny internationell klimatöverenskommelse med en hög ambitionsnivå i FN:s regi. De åtgärder som krävs förutsätter

samarbete med EU. De nordiska länderna kan spela en aktiv roll i genomförandet av EU:s klimat- och energipaket. Genom de regionala organisationerna kan frågor kring anpassning till klimatförändringar uppmärksammas. Gränsöverskridande föroreningar kan begränsas genom nordiskt samarbete beträffande Arktis och inom globala och pan-europeiska konventioner. Inom EU kommer gemensamma regler för olika luftföroreningar att revideras och förnyas. Både EU och FN:s internationella sjöfartsorganisation (IMO), kommer att utarbeta normer för bränslekvalitet och olika utsläpp till luft från sjöfarten. De nordiska länderna kan också spela en aktiv roll för att förbättra samarbetet mellan konventionerna om klimat och biologisk mångfald.

1.1 Klimatpåverkan

Mål

Enighet nås om en ny global klimatöverenskommelse vid den femtonde partskonferensen under FN:s klimatkonvention (COP 15) i Köpenhamn hösten 2009.

Tydliga åtaganden finns för alla stater och ländergrupper med sikte på att långsiktigt minska utsläppen och för ett effektivt och rättvist genomförande som inriktas på långsiktig hållbarhet.

Den globala temperaturökningen begränsas till två grader Celsius i förhållande till den förindustriella temperaturnivån.

Målet förutsätter att ökningen av de globala utsläppen av växthusgaser stoppas senast år 2015 och minskar med minst 50 procent till 2050 i förhållande till 1990.

Verkningarna av klimatförändringarna varierar över jorden. I vår del av världen är det framför allt Arktis som drabbas. Minskningar av utsläpp har däremot lika stor ef-

fekt var de än sker på jorden. Den industrialiserade världen måste gå före eftersom man har högst utsläpp per capita. Ofta är det dock mest kostnadseffektivt att vidta åtgärder där minst åtgärder har genomförts hittills.

De nordiska länderna har satt upp höga mål på hemmaplan för att gå före och visa att det är möjligt att minska utsläppen och ändå vidmakthålla och höja levnadsstandarden. Samtidigt kan länderna bidra genom att stödja åtgärder där de är mest lönsamma. De nordiska länderna kommer tillsammans att arbeta för att på olika sätt synliggöra dessa centrala frågor inför klimatförhandlingarna. De nödvändiga utsläppsminskningarna för att stabilisera halten av växthusgaser i atmosfären kräver att alla stora ekonomier och ländergrupper tar sin del av ansvaret och medverkar till och deltar i ett bindande avtal.

Prioriteringar

- Gemensam nordisk analys av viktiga frågor i de internationella klimatförhandlingarna samt aktiviteter för att bidra till ett framgångsrikt resultat

på COP 15 och i uppföljningen av resultaten.

- Arbeta för en ambitiös klimat- och energipolitik inom EU.
- Utveckla den internationella utsläppshandeln och andra flexibla mekanismer till trovärdiga och effektiva system för internationellt samarbete.
- Utveckla effektiva styrmedel för minskade utsläpp av klimatgaser.
- Utnyttja kunskandet bland annat vid användandet av Best Available Techniques (BAT) för energieffektiva lösningar.
- Främja lösningar inom IMO för reducering av klimatpåverkande utsläpp från marina transporter samt verka för utveckling av ett system för utsläppshandel.
- Påverka utvecklingen av hållbara lösningar för introduktion av biobränslen.
- Sammanställa information om samhällsstrukturens roll för klimatutsläppen.

1.2 Klimatanpassning

Mål

Stärkt förmåga till anpassning och begränsning av de negativa konsekvenserna av klimatförändringarna, särskilt för biologisk mångfald.

Klimatförändringarna kan komma att förorsaka ett mer extremt väder i form av ökad frekvens av stormar, ökad nederbördsintensitet och en högre risk för översvämningar. Ett varmare klimat påverkar ekosystemen och den biologiska mångfalden på flera sätt. Havsnivån stiger, många arters utbredningsområden förändras och vissa habitat försvinner. De negativa konsekvenserna av klimatförändringarna kan bli betydande även om man når det överordnade målet om att begränsa den globala uppvärmningen till två grader Celsius. I de arktiska områdena vet man att effekterna blir omfattande och att konsekvenserna blir allvarliga.

Klimatet i Norden innebär att den globala uppvärmningen kan

komma att medföra förändringar som på kort sikt kan vara till nytta genom exempelvis ökad produktivitet inom skogsbruket. De nordiska länderna anses ha hög anpassningsförmåga jämfört med många andra länder och regioner. Klimatanpassningsåtgärder sker i många sektorer, till exempel inom transport och energisektorn, och ska inte vara skadliga mot naturen och miljön.

Prioriteringar

- Utveckla verktyg för att möta klimatförändringar i Norden.
- Öka kunskaperna om sammanhangen mellan klimatförändringar, klimatåtgärder och biologisk mångfald med hänsyn till nordiska landskap och naturtyper.
- Klarlägga klimatförändringarnas effekter på ekosystem, naturresurser, havsströmmar och biologisk mångfald – särskilt i Arktis.
- Klarlägga effekterna av förändrade nederbörds- och avrinningsförhållanden samt havsnivåförändringar.

1.3 Luftkvalitet, hälsa och miljö

Mål

Luftföroreningarna överstiger inte tillåtna gränsvärden och internationella krav.

Det internationella luftvårdsarbetet har lett till minskade utsläpp av försurande och övergödande ämnen och av tungmetaller, organiska miljögifter samt av fina partiklar.

Nordiskt samarbete på luftvårdsområdet har varit vägledande för utformningen av det internationella luftvårdssamarbetet. EU är idag den viktigaste aktören gällande lagstiftning inom luftvårdsområdet. FN:s luftvårdskonvention (LRTAP) vidgar perspektivet till att omfatta länder även utanför EU vilket är viktigt ur ett nordiskt perspektiv.

EU:s tematiska strategi för luftföroreningar från år 2005 är styrande för luftvårdsarbetet fram till år 2020. Strategin utgår ifrån hälsoeffekterna av luftföroreningar som främsta drivkraften för åtgärder. Studier visar på en

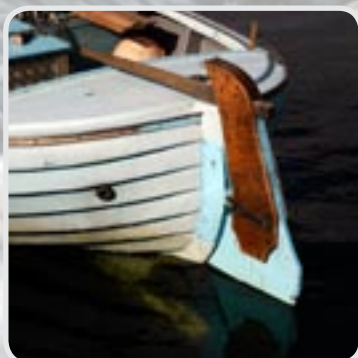
omfattande överödlighet förorsakad av luftföroreningar, vilken främst kopplats till fina partiklar. Luftkvaliteten i flera större städer i Norden är tidvis sämre än tillåtna gränsvärden.

Andra problem orsakade av luftföroreningar som försurning och övergödning är långt ifrån lösta. Försurningsproblemet kvarstår i stora delar av Norden, dock är kvävenedfallet mer betydande idag än nedfallet av svavel. Kvävenedfallet påverkar den biologiska mångfalden och via marknära ozon förorsakar kväveoxiderna minskad skogsproduktion. Långdistanstransporter av organiska miljögifter och tungmetaller är ett bestående problem som kräver åtgärder.

Den EU-lagstiftning som kommer att införas inom området under de närmaste åren väntas ta ännu ett steg för att minska utsläppen. Det krävs ytterligare åtgärder för att nå målen fram till år 2020. I detta arbete har det blivit alltmer uppenbart att luftföroreningarna inte kan beaktas åtskilda från klimatfrågan.

Prioriteringar

- Ta fram beslutsunderlag för att åstadkomma EU-direktiv och internationella överenskommelser för att minska utsläppen av små partiklar från trafik, biobränslen och uppvärmning.
- Arbeta för att reducera utsläppen och effekterna av försurande och övergödande ämnen.
- Förebygga och minska gränsöverskridande utsläpp av framförallt kvicksilver, polyaromatiska kolväten och dioxiner.
- Uppmärksamma sambandet mellan klimat- och luftåtgärder.
- Samarbeta för att underlätta internationella förhandlingar och att minska utsläppen till luften i syfte att minska utsläppen av gränsöverskridande föroreningar.

2. Hav och kustzoner

Överordnat mål

De nordiska havsområdena har en god ekologisk status senast år 2020.

De nordiska haven nyttjas på ett hållbart sätt.

De nordiska länderna omges av stora och variationsrika havsområden som har väsentlig betydelse för biologisk mångfald och befolkningens välfärd. Fiske, friluftsliv och turism är alla beroende av att haven har en god ekologisk status. Det är därför nödvändigt att vidta åtgärder för att skydda havet och avhjälpa hoten mot ekosystemen i form av främst övergödning, överfiske och gifter. Föroreningar från landbase-erade källor ska särskilt uppmärksammas.

Situationen i Östersjön är allvarlig. Övergödningen är ett hot inte bara mot det ekologiska systemet utan också mot den ekonomiska utvecklingen i regionen. Genom EU:s nya direktiv, särskilt ram-

direktivet om en marin strategi (marina direktivet) och ramdirektivet för vatten, har det skapats möjligheter för mer effektiva åtgärdsprogram.

Inom HELCOM har en aktionsplan för Östersjön, Baltic Sea Action Plan (BSAP) antagits med en rad konkreta åtgärder och nationella program för att minska belastningen av kväve och fosfor till havet. Kraven när det gäller fosfor är hårdare än EU:s. Deltagande av samtliga Östersjöländer, inte minst Ryssland, är viktigt. Internationella finansieringsinstitutioner såsom NEFCO och NIB samt EU:s finansieringsinstrument bör ha en viktig roll för skyddet av Östersjöns miljö.

Miljöstörande ämnen, som ofta kommer långväga ifrån, anrikas och koncentreras i näringskedjan och utgör ett hot i Nordostatlanten. Det handlar om långlivade organiska föroreningar, tungmetaller och radioaktiva ämnen. Arbetet med att identifiera och begränsa användningen samt förbättra hanteringen av sådana ämnen är angeläget och ska regleras genom internationella avtal.

Krympande havsis öppnar nya områden för sjöfart, fiske och annan exploatering som ökar risken för miljön, speciellt i Arktis. Internationellt samarbete är därför nödvändigt för att skydda miljön i dessa känsliga områden.

Processer att påverka

De nordiska länderna har en viktig roll inom de regionala havsskydds-konventionerna (HELCOM och OSPAR) och i det arktiska samarbetet (PAME) för att skydda havet. Internationella normer för sjöfartens miljöeffekter utarbetas inom FN:s sjöfartsorganisation där de nordiska länderna driver gemensamma intressen för att minska utsläpp och skydda havsområden. I arbetet inom konventionen för biologisk mångfald (CBD) är skydd av havsområden ett beslutat arbetsprogram. EU:s kommande Östersjöstrategi, EU:s marina direktiv samt HELCOM:s aktionsplan för Östersjön är viktiga verktyg för att förbättra havsmiljön. Den pågående förändringen av EU:s jordbruks- och fiskepolitik kommer att påverka havsmiljön.

2.1 Ekosystembaserad förvaltning

Mål

Havs- och kustmiljöers värden och resurser är tillvaratagna genom en förvaltning utifrån ett helhetsperspektiv.

Ekosystemen i haven och kustområdena är känsliga och mänskliga aktiviteter påverkar systemen i hög utsträckning. Samtidigt är många människor beroende av haven för sin utkomst och livsmiljö. Det är därför angeläget med ett helhetsgrepp på förvaltningen. Allt nyttjande av biologiska resurser måste ske på ett hållbart sätt så att ekosystemen och den biologiska mångfalden bevaras.

Med EU:s ramdirektiv för vatten och det marina direktivet införs en helhetssyn där man utgår från ekologisk status och alla åtgärder bedöms tillsammans. Planering av haven och kustområdena blir allt viktigare när trycket på exploatering för olika ändamål ökar. Det är viktigt att användning av de nordiska haven föregås av miljökonsekvensbeskrivningar.

Prioriteringar

- Verka för att Quality Status Report inom OSPAR harmoniseras med EU:s ramdirektiv för vatten och det marina direktivet.
- Arbeta för att utveckla och använda styrmedel och finansieringsmekanismer.
- Samarbeta vid genomförandet av åtgärdsplanerna för EU:s ramdirektiv för vatten.
- Samarbeta internationellt för att utsläppen från sjöfarten av ballastvatten, luftutsläpp och avloppsvatten regleras med beaktande av de marina ekosystemens känslighet.
- Främja skapandet av nätverk av skyddade områden i nordiska hav.

2.2 Övergödning

Mål

Övergödningen har minskat så att ekosystemen kan upprätthållas och god ekologisk status kan uppnås.

Övergödning är ett stort problem i Östersjön, Kattegatt, Skagerrak och dess kustområden eftersom tillskottet av närsalter har varit alltför stort. Balansen i de marina systemen har även rubbats av överfiske. Algmassor förstör stora kustområden och återkommande algbloomingar på öppet hav förekommer. Omfattande åtgärder behövs för att minska utsläppen av kväve och fosfor från stora och små samhällen, jordbruk, skogsbruk och industri. I HELCOM:s aktionsplan för Östersjön har mål satts upp om att övergödningen ska minska till en nivå som innebär att havet kan återhämta sig.

Prioriteringar

- Samarbeta kring åtgärdsplanerna enligt EU:s ramdirektiv för vatten och EU:s marina direktiv samt HELCOM:s aktionsplan för Östersjön.
- Öka kunskapen och informationen om hur tillförseln av näringsämnen påverkar havet och dess ekosystem.
- Öka kunskapen om sambandet mellan övergödning och klimatförändringar.
- Utveckla strategier, åtgärder, styrmedel och renare teknologi för begränsning av eutrofierande utsläpp.
- Verka för att EU:s jordbrukspolitik inklusive miljöstödsprogram utformas så att hänsyn tas till effekterna på den akvatiska miljön.

2.3 Farliga ämnen i havet

Mål

Utsläpp av skadliga och långsamt nedbrytbara föroreningar är så låga att de inte stör ekosystemens funktioner. Fisk och annan mat från havet går att äta utan hälsorisker.

Farliga ämnen påverkar och skadar akvatiska ekosystem genom direkta effekter i närheten av utsläpp eller genom indirekta miljö- och hälsoeffekter via anrikning i näringskedjor. Belastningen på ekosystemen från farliga kemikalier kan minskas dels genom att begränsa användningen av långsamt nedbrytbara, bioackumu-

lerbara och giftiga kemikalier, dels genom effektiv rening av utsläpp som hamnar i hav och vattendrag och genom bättre behandling av miljöfarligt avfall. Näringsfattiga ekosystem och ekosystem under stress är särskilt känsliga för förekomst av giftiga ämnen. Ekosystemen i Nordatlanten och Arktis är påverkade av långdistanstransporterade organiska miljögifter och tungmetaller. Nya miljögifter som exempelvis halogenerade organiska föroreningar kräver särskild uppmärksamhet.

I och med IMO:s klassning av Östersjön som ett särskilt känsligt havsområde infördes skyddsåtgärder som har bidragit till att minska kollisionrisken mellan fartyg. Fartygstrafiken, inte minst olje-

transporter, ökar kraftigt. Utsläppen från fartygstrafiken inklusive oljespill är därför ett växande problem.

Prioriteringar

- Bidra till internationella överenskommelser för begränsning av miljörisker som förorsakas av svårnedbrytbara, bioackumulerbara och giftiga kemikalier.
- Ta fram underlag samt öka och förmedla kunskapen om förekomst, spridning och effekter av miljögifterna i nordiska havsområden samt i den arktiska miljön, för att kunna vidta mer effektiva åtgärder för att minska spridningen.
- Identifiera ursprung, spridningsvägar och exponering för vissa farliga ämnen, exempelvis dioxin, kvicksilver och PCB, i syfte att vidta riktade åtgärder.
- Ta fram kunskap om hur klimatförändringar påverkar tillförsel, transport och omvandling av kemikalier i havsmiljön.

3. Biologisk mångfald och ekosystemtjänster

Överordnat mål

Naturmiljön förvaltas på ett hållbart sätt i syfte att skydda naturens processer och kulturlandskapets värden så att ekosystemtjänsterna upprätthålls.

Naturen och dess ekosystem fungerar som en viktig livgivande väv vars stabilitet är väsentlig. Människans livsvillkor påverkas av vår förmåga att leva i samklang med ekosystemen och att använda dem utan att förstöra dem. Fungerande ekosystem är en förutsättning för välbefinnande och välstånd, eftersom de ger ren luft, rent vatten, ren mat, läkemedel och andra biologiska råvaror samtidigt som de bidrar till fysiskt och psykiskt välbefinnande. Ekosystemen kan också bryta ned och oskadliggöra utsläpp från mänsklig verksamhet.

Globaliseringen bidrar till att det blir alltmer tydligt att händelser i en del av världen kan påverka miljön i en helt annan del av

världen. Människans påverkan på ekosystemen har nu nått en sådan omfattning att konsekvenserna blir mycket svåra att reparera. Ekosystem under stress har dessutom sämre förmåga att klara anpassning till klimatförändringar. Det är därför viktigt att fokusera på att bevara de värden som ekosystemen ger och kan ge.

De nordiska länderna fäster stor vikt vid resultaten av FN-studien Millennium Ecosystem Assessment som lyfter fram ekosystemtjänster och nödvändigheten av att upprätthålla ekosystemens funktioner.

Processer att påverka

De nordiska länderna är pådrivande för att uppnå ambitiösa och konkreta mål inom de globala FN-konventionerna och det regionala samarbetet för skydd av biologisk mångfald, unika ekosystem, landskap och hotade arter. EU-samarbetet, särskilt Natura 2000 men också den europeiska landskapskonventionen, är andra viktiga områden att påverka. De nordiska länderna bidrar även med gemensam expertis och erfarenhet i internationellt samar-

bete för skydd samt hållbart och rättvist utnyttjande av genetiska resurser.

Miljöhandlingsprogram 2009–2012 Biologisk mångfald och ekosystemtjänster

3.1 Biologisk mångfald

Mål

Förlusten av biologisk mångfald har stannat av.

Art- och beståndsbildning är en mycket långsam process och idag försvinner arter i långt större omfattning än vad som är naturligt. Uppgiften att bevara den biologiska mångfalden under en snabb klimatförändring har mänskligheten inte tidigare ställts inför. Det kan innebära att bestånd, arter och ekosystem behåller möjligheten att anpassa sig i en föränderlig omvärld. Men det kan också innebära att vissa arter förflyttar sig norrut och till högre höjder och att andra arter vandrar in.

En genetisk mångfald ger bättre förutsättningar för att arter ska klara anpassningen. En kombination av bevarande och anpassning till nya omständigheter bör vara utgångspunkten för det nordiska

arbetet för att uppnå målet att stoppa förlusten av biologisk mångfald till år 2010. Nordiskt samarbete om genmodifierade organismer ska fortsätta, bland annat samarbetet mellan de nordiska myndigheterna om biosäkerhet och riskvärdering i samband med tillståndsgivning och tillsyn.

Genresursarbetet bygger på ett framgångsrikt nordiskt tvärsektorielt samarbete med fokus på bevarande av genetiska resurser och en rättvis fördelning av dess nytta. Samarbetet ska bidra till genomförandet av internationella avtal på genresursområdet. Arbetet med bevarande av genetiska resurser kommer fortsatt att vara i fokus vid uppfyllandet av FN:s millenniemål till år 2010.

Arter och ekosystem i Nordens fjällområden och i Arktis är särskilt utsatta. Vattenmiljöer är en annan typ av ekosystem som är viktiga i Norden. Främmande arter som allvarligt rubbar rådande biologisk balans är ett stort hot mot den biologiska mångfalden, ett hot som förmodligen kommer att bli större med en ökad klimatförändring.

Prioriteringar

- Utarbeta gemensamma nordiska bidrag till de nya målsättningarna under CBD efter år 2010.
- Ta fram kunskap om klimatförändringens betydelse för biologisk mångfald.
- Samarbeta om skyddsåtgärder för att rädda arter och ekosystem som är hotade.
- Belysa konsekvenserna för biologisk mångfald, landskap och ekosystemen av ökande användning av biomassa, inklusive konsekvenserna av en ökad användning av biobränslen i transportsektorn.
- Utveckla och öka användningen av styrmedel, särskilt ekonomiska styrmedel som kan bidra till bevarandet av biologisk mångfald.
- Arbeta för att förebygga införsel av främmande invasiva arter.
- Stärka genomförandet av internationella avtal genom nordiskt tvärsektorielt samarbete och klarlägga legala statusen för vilda genetiska resurser.

Miljöhandlingsprogram 2009–2012 Biologisk mångfald och ekosystemtjänster

3.2 Landskap, kulturmiljö och friluftsliv

Mål

Nordens natur- och kulturarv är säkrat.

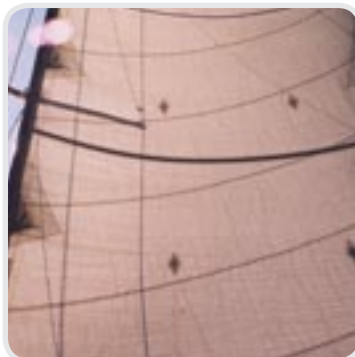
Tillgången till natur- och kulturmiljöer är säkerställd och utökad.

Friluftslivet främjar människors hälsa och livskvalitet samt är en integrerad del av samhällsutvecklingen.

Nordens landskap påverkas av snabba och genomgripande samhällsförändringar. Markanvändningen har också påverkat den biologiska mångfalden och i stor utsträckning bidragit till vilka livsmiljöer, arter och ekosystemtjänster som finns i dagens landskap. Ett erkännande av landskapet och dess betydelse för människor i de olika lagar som styr markanvändning, bebyggelse, planering och hushållning med naturresurser och kulturmiljö är ett viktigt steg vid införandet av den europeiska landskapskonventionen.

Det ökande resandet och turismen skapar nya miljöproblem men

också nya möjligheter för människor att utöva friluftsliv. Tillgången till naturområden, kulturmiljöer och tätortsnära friluftsliv är viktig för människors välbefinnande. Friluftslivet medför god livskvalitet och bättre hälsa samt ökad miljömedvetenhet och förståelse för betydelsen av en hållbar förvaltning av natur- och kulturresurserna. Det är viktigt att nå ut till allmänheten med information om dessa värden.

Prioriteringar

- Öka kunskapen om och synliggöra landskapets och kulturarvets betydelse för en god livskvalitet.
- Stimulera till miljövänligt friluftsliv för nya och gamla brukargrupper.
- Synliggöra och dokumentera kopplingen mellan friluftsliv och hälsa.
- Samarbeta för att bidra till genomförandet av den europeiska landskapskonventionen.

4. Hållbar konsumtion och produktion

Överordnat mål

Konsumtion och produktion sker på ett sådant sätt att miljö- och hälsotillståndet kan förbättras och resursanvändningen är effektiv och hållbar.

En central del av miljöbelastningen förorsakas av de rådande konsumtionsmönstren som slösar med naturresurser. De flesta produktionsmetoder kan utvecklas så att de bygger på sparsam användning av naturresurser och minimerade utsläpp. En aktiv, miljöorienterad produktspolitik minskar både kemikaliebelastningen och avfallshandlingens miljöeffekter samtidigt som uttaget av icke förnyelsebara naturresurser kan minimeras.

Det ekologiska fotavtrycket blir allt större och det blir allt mer angeläget att bryta kopplingen mellan ekonomisk tillväxt och miljöbelastning. De nordiska länderna utgör i många avseenden en gemensam marknad med samma produktutbud och liknande konsumtions-

mönster. Länderna kan därför tillsammans bidra till utvecklingen av miljöanpassade produktionsmetoder samt stimulera växelverkan mellan miljömedveten konsumtion och ett miljöorienterat produktutbud. Ett annat växande område är användningen av nya material, exempelvis nanomaterial, som kräver både ny kunskap och nya regler.

Processer att påverka

De nordiska länderna ska fortsatt vara pådrivande vid utvecklingen, tillämpningen, genomförandet och samordningen av internationella kemikalie- och avfallskonventioner och andra centrala avtal. Det internationella samarbetet för hållbar utveckling, inklusive strategierna för hållbar konsumtion och produktion (Marrakechprocessen) och för internationell kemikalieförvaltning (SAICM), kommer att fortsätta att utvecklas och genomföras. De nordiska länderna kan genom samordnade insatser i detta arbete förstärka sitt inflytande och gynna resultat på global och regional nivå.

Genomförandet och tillämpningen av EU:s nya regelverk för kemikalier, REACH, har inletts. Ett nytt ramdirektiv för avfall kommer att

genomföras under programperioden. EU:s strategier för hållbar konsumtion och produktion och grön offentlig upphandling beskriver i vilken riktning arbetet inom EU kommer att ske. Förslagen till nya eller reviderade direktiv om eko-design, Integrated Pollution Prevention and Control (IPPC), miljöcertifiering (EMAS), och EU:s miljömärkning är också viktiga att påverka. Erfarenheterna från det nordiska miljömärket Svanen bör utnyttjas vid utvecklingen av EU:s miljömärkning Blomman.

4.1 Kemikalier och kretslopp

Mål

Negativa hälso- och miljöeffekter av kemikalier i produkter, utsläpp och avfall har minimerats.

Exponering från kemikalier kan skada miljö och hälsa. Mycket har gjorts för att minska dessa risker men det är långt ifrån tillräckligt. En stor utmaning är att begränsa utsläppen från produktion, produkter och avfallshantering av hälso- och miljöfarliga kemikalier som koncentreras genom näringskedjan och slutligen belastar hälsotillståndet genom den mat vi äter.

Kunskaperna om konsekvenserna av utsläpp och användning av kemikalier behöver öka med hänsyn till synergieffekter samt beaktas i ett livscykelperspektiv. Framför allt är innehållet av hälso- och miljöfarliga kemikalier i bearbetade produkter ofta okänt. De nordiska ländernas erfarenheter och

kunskapsbas ger förutsättningar att fortsatt bidra till det internationella samarbetet.

Miljöfarliga ämnen kan transporteras över långa avstånd med luften, havsströmmar och migrerande arter. Detta gör att de nordiska länderna, och särskilt Arktis, påverkas även av utsläpp från andra delar av världen.

Prioriteringar

- Samarbeta om genomförandet av EU:s lagstiftning REACH särskilt vid utformningen av EU-riktlinjer.
- Bidra till revideringen av EU-lagstiftningen om biocider och växtskyddsmedel.
- Verka för att testmetoder, riskbedömning och befintlig lagstiftning anpassas till nanomaterial och för att öka kunskapen om miljörisker från kosmetik och läkemedel.
- Fortsatt verka för bindande internationella avtal om kvicksilver.
- Stärka existerande internationella kemikalieavtal och den globala strategin för kemikalieförvaltning (SAICM).
- Påverka utformning och

genomförande av EU:s ramdirektiv för avfall samt andra avfallsrelaterade direktiv och ett nytt ramdirektiv för mark.

- Bidra till det internationella arbetet inom Montrealprotokollet samt förnyelsen av EU:s förordning om ozonbrytande ämnen.
- Främja synergier mellan kemikalie-, produkt- och avfallspolitiken i syfte att göra kretslopp och återvinning av avfallsmaterial säkrare och effektivare.

Miljöhandlingsprogram 2009–2012 Hållbar konsumtion och produktion

4.2 Resurseffektivitet och miljödriven marknad

Mål

Miljöpåverkan från varor och avfall i ett livscykelperspektiv är minimerad.

Norden är en föregångsregion när det gäller miljöanpassad upphandling.

En hållbar och effektiv hushållning med naturresurser har uppnåtts.

Det är viktigt att skapa marknadsförutsättningar som stimulerar eko-innovation och eko-design samt ger incitament för näringslivet och konsumenterna att göra investeringar och inköp som bidrar till att minska och förebygga framtida miljöproblem. Lagstiftningen ska främja miljöteknologisk innovation och utveckling, så att nordiska företag bättre kan utnyttja de marknadsmöjligheter som skapas av en ökad efterfrågan på miljövänliga produkter.

Sambandet mellan handel, miljö och informationsteknologi, inte minst i skenet av globaliseringen,

bör uppmärksammas. Användningen av ekonomiska styrmedel bör öka.

Miljöinformation är ett viktigt verktyg i arbetet med att främja hållbar konsumtion. De nordiska länderna har ett framgångsrikt samarbete med det nordiska miljömärket Svanen och utvärderingen av Svanen från 2008 pekar på flera utvecklingsmöjligheter.

Offentlig upphandling svarar för en stor del av marknaden i Norden och i EU. Grön offentlig upphandling är ett högt prioriterat område i alla nordiska länder och i internationell samverkan. Det nordiska samarbetet med gemensamma inköpskriterier för offentlig upphandling är framgångsrikt. Den offentliga sektorns roll som föregångare är särskilt viktig för utvecklingen av gröna teknologier.

Den globala marknaden för miljöteknologi och miljöanpassade lösningar växer snabbt. De nordiska länderna arbetar aktivt med miljöteknologi var för sig samt i genomförandet av den europeiska handlingsplanen för miljöteknologi (ETAP). Stora miljö-

vinster kan nås genom spridning av miljöteknik som redan finns på marknaden.

Prioriteringar

- Vidareutveckla styrmedel och skapa förutsättningar för ökad material- och energieffektivitet bland annat genom nordiska inspel till genomförandet av EU:s direktiv om eko-design samt till det nya ramdirektivet för avfall.
- Förbättra samordningen och användningen av olika instrument för miljöinformation, till exempel mellan Svanen, EU-Blomman, miljövarudeklarerationer och annan märkning.
- Stimulera fortsatt utveckling av teknikupphandling och offentlig upphandling som bidrar till en ökad andel eko-innovativa och kostnadseffektiva varor och tjänster på marknaden.
- Utveckla klimataspekterna inom ramen för Svanenmärkningen.
- Främja hållbar konsumtion och produktion genom att utveckla legala förutsättningar och ekonomiska styrmedel.

Genomförande och uppföljning

De nordiska miljöministrarna (MR-M) har det överordnade politiska ansvaret för miljösamarbetet. Under MR-M finns en ämbetsmannakommitté (ÄK-M) som har ansvaret för att Miljöhandlingsprogrammet genomförs. ÄK-M bistås i sitt arbete av ett arbetsutskott (AU). Nordiska ministerrådets sekretariat (NMRS) koordinerar de olika nivåerna i samarbete med ordförandeskapslandet samt med övriga länder och självstyrande områden. Nordiska ministerrådets budget beslutas av de nordiska samarbetsministrarna. Miljösektorns andel fördelas av ÄK-M.

Ett antal arbetsgrupper och nätverk har ansvar för det praktiska genomförandet av detta Miljöhandlingsprogram. Detta sker främst genom projektsamarbeten och en beredskap finns i organisationen för nya frågor som initieras under den period som handlingsprogrammet gäller. Initiativ kan tas av miljöministrarna och av ämbetsmannakommittén samt av arbetsgrupperna själva.

Fokuserade och konkreta projekt, som kan genomföras på ett effektivt och flexibelt sätt, är en

viktig del av det nordiska miljösamarbetet. Exempel på redan genomförda projekt med stor synlighet och påverkan i det breda nordiska projektsamarbetet är utvecklingen av kriterier för grön offentlig upphandling, utvecklingen av utsläppshandel med växthusgaser i Östersjöområdet, biodiversitetsindikatorer, arbetet med främmande invasiva arter (NOBANIS) och konventionskatalogen om natur och kulturmiljö samt utarbetandet av faktablad om kvicksilver inför globala förhandlingar i UNEP.

I arbetsgrupperna deltar experter från nordiska myndigheter och förvaltningar med sin kompetens. Kunskaper från det nordiska samarbetet överförs härigenom också till det nationella arbetet.

Den årliga uppföljningen av Miljöhandlingsprogrammet och dess prioriteringar sker genom arbetsprogram och verksamhetsberättelser som godkänns av ÄK-M. Utöver detta ska ÄK-M överväga behovet av större utvärderingar av programmet och i det sammanhanget sträva efter att förutse framtida utmaningar inom miljöområdet.

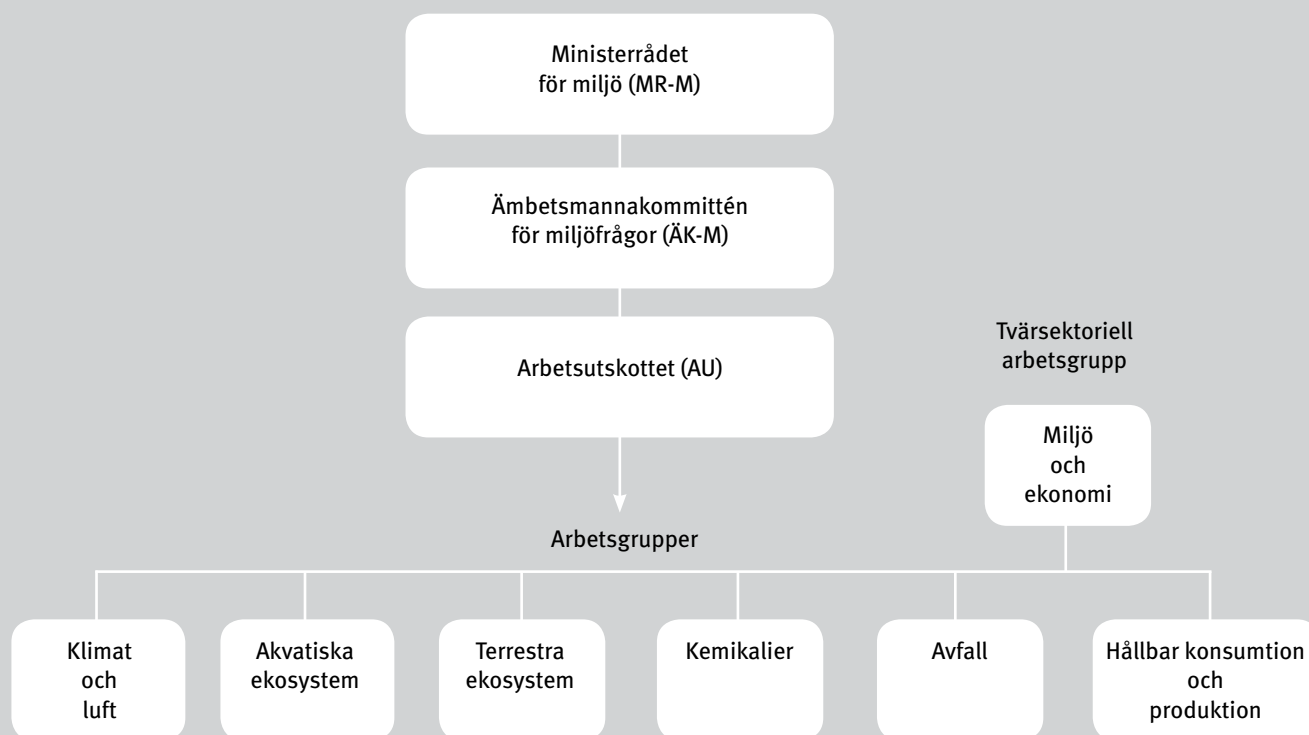
En informationsstrategi har tagits fram för det nordiska miljösamarbetet (ANP 2001:748). Alla aktörer ska redan i inledningsfasen av ett projekt tänka på hur resultaten ska kommuniceras och till vem. Det är viktigt att resultaten från projekten synliggörs både internt och externt. Nya metoder för att utnyttja resultatet av det nordiska samarbetet på miljöområdet bör prövas. Informationsaspekten ska betonas i arbetsgruppernas arbetsprogram och integreras i projekten.

Eftersom miljöfrågor måste ses utifrån ett helhetsperspektiv är samarbetet mellan arbetsgrupperna och det tvärssektoriella samarbetet viktigt. Det tvärssektoriella samarbetet ska i normalfallet ske genom att man etablerar projekt med tidsbegränsade mandat.

Nordiska institutioner kan med fördel delta i projekten. Dessutom behövs samverkan med miljö- och konsumentorganisationer, näringsliv samt med kommuner och allmänhet. Samarbete med forskningsvärlden är väsentlig för att bygga upp relevant miljökunskap. Särskilt viktiga samarbetspartners inom miljösektorn är NEFCO och Svanen.

Organisationsschema

Förkortningar

- **BAT** Best Available Techniques
- **BSAP** Baltic Sea Action Plan
- **CBD** Convention on Biological Diversity
- **COP 15** United Nations Climate Change Conference 2009
- **EES** Europeiska Ekonomiska Samarbetsrådet
- **EMAS** Eco-Management and Audit Scheme
- **ETAP** Environmental Technologies Action Plan
- **EU** Europeiska unionen
- **FAO** Food and Agriculture Organization
- **FN** Förenta Nationerna
- **HELCOM** Helsinki Commission
- **IEG** International Environmental Governance
- **IMO** International Maritime Organization
- **IPPC** Integrated Pollution Prevention and Control
- **LRTAP** Long-Range Transboundary Air Pollution
- **NEFCO** Nordic Environment Finance Corporation
- **NIB** Nordic Investment Bank
- **NOBANIS** The North European and Baltic Network on Invasive Alien Species
- **OSPAR** Oslo Paris Convention
- **PAME** Protection of the Arctic Marine Environment
- **PCB** Polychlorinated biphenyls
- **POPs** Persistent Organic Pollutants
- **REACH** Registration, Evaluation and Authorisation of Chemicals
- **SAICM** Strategic Approach to International Chemical Management
- **UNEP** United Nations Environmental Programme

Förhandlingsgruppen

ORDFÖRANDE

Jeanette Krantz

DANMARK

Carl Bjørn Rasmussen

FINLAND

Ann-Britt Ylinen
Magnus Nyström

ISLAND

Sigurbjörg Saemundsdottir

NORGE

Jon Opem

SVERIGE

Jeanette Krantz
Ann Sofi Israelson

ÅLAND

Helena Blomqvist

NORDISKA MINISTERRÅDET

Nikolaj Bock
Mats Ekenger
Kaarina Huhtinen
Josephine Lindegaard

norden

Nordiska ministerrådet

Store Strandstræde 18
DK-1255 Köpenhamn K
www.norden.org

Miljöhandlingsprogram 2009–2012

Det finns en lång rad utmaningar på miljöområdet som måste mötas i samverkan – nationellt, regionalt och globalt. Detta gäller framför allt klimatförändringarna, användning och utsläpp av farliga kemikalier, skydd av havens ekosystem samt bevarande och nyttjande av den biologiska mångfalden. Det är nödvändigt att stärka samarbetet mellan de nordiska länderna för att på bästa sätt utnyttja våra tillgängliga resurser och för att åstadkomma gemensamma lösningar i Norden.

De nordiska länderna har en ambition att Norden ska vara en föregångsregion på miljöområdet och att dela sina erfarenheter med andra. Kunskapen om att våra konsumtions- och produktionsmönster har en avgörande betydelse för miljöns tillstånd, innebär att ekonomi och miljö måste beaktas i ett sammanhang.

ANP 2008:733
ISBN 978-92-893-1736-8